

Jana Bartoňová: Jazyk ve fotbale z pohledu nerodilých mluvčích, ÚGS FF UK Praha, 2011, 83 stran + přílohy + CD

Posudek diplomové práce

Předkládaná diplomová práce se věnuje jednomu z velmi relevantních témat současnosti – osvojování si a užívání němčiny profesionálními sportovci, kteří působí v zahraničí. Ačkoli nároky na znalost cizích jazyků v tomto profesním uplatnění (fotbal v německých, rakouských či švýcarských klubech) nejsou srovnatelné např. s nároky kladenými na lékaře, vědce či vysokoškolské učitele, kteří rovněž odcházejí do zahraničí, je nepochybně důležité se fotbalistům jakožto sociálně dobře vymezitelné skupině v této otázce systematictěji věnovat. V širším smyslu jde o jeden z četných druhů sociálních sítí lidí, jejichž vztah k cizím jazykům, ochota učit se a nabyté znalosti dále zdokonalovat stojí na zřejmém socioekonomickém základě.

Práce je členěna do několika větších celků (teoretická část, metodologie, vyhodnocení dat a závěr), následují seznam literatury a rozsáhlé přílohy představující transkripty autorčinných interview s respondenty. Jde přitom o české fotbalisty, kteří od konce 80. let 20. století působili různě dlouhou dobu v německých, rakouských či švýcarských fotbalových klubech.

Ačkoli se jedná o práci germanistickou, je chvályhodné, že se autorka neuzavřela pouze do otázek spojených s němčinou a že významně reflektovala problém užití jazyků ve fotbalových klubech jakožto mnohojazyčném prostředí. Nevěnuje se tedy pouze asymetrické komunikaci rodilých mluvčích češtiny v německojazyčném prostředí s Němci a úskalím užívání němčiny jako cizího jazyka, ale upozorňuje na další vyskytující se formy komunikace jako semikomunikace nebo užití jazyků (němčiny, angličtiny) jako lingua franca. Tím práce *obsahově získává* na kvalitě. V interview se dalo ještě pomýšlet na tzv. *foreigner talk*, tzn. situace, v nichž rodilí mluvčí zjednodušují svou mateřštinu, aby tím vyšli vstříc mluvčím nerodilým. Zažívali respondenti výzkumu i tyto situace?

Zato seznam literatury je velmi krátký (obsahuje pouze 8 položek) a v zásadě koresponduje s těmi rysy práce, v nichž autorka příliš velkou samostatnost neprokázala. V potaz mohla být poněkud více vzata obecnější východiska z výzkumů v oblasti odborného jazyka (*Fachsprache*). Některé položky navíc nejsou v seznamu podány adekvátně: Stat' o doméně od Iwara Werlena (2004) je publikována v HSK Soziolinguistik, ale tento svazek má své editory, což z bibliografického odkazu není nijak patrné. Chybí literatura z metodologie výzkumu (např. o polostrukturovaných interview, která autorka prováděla). Teoretická báze, tak jak je zpracována, je asi nejslabším bodem celé práce. Ke konceptu komunikační domény již bylo publikováno leccos – svědčí o tom seznam literatury ve Werlenově stati samotné. Určitě nelze opomíjet ve své době novátorské práce J. Fishmana (1972, ale samozřejmě i novější). Koncept domény je sice vysvětlen a v jednotlivých parametrech dokonce i podrobněji rozpracován, ale tyto výsledky by se mohly jako vodítko do empirických rozborů a závěrů promítat zřetelněji.

Autorka v práci propojuje perspektivu strukturní i sociolingvistickou. To je naopak velmi cenné a v leccems i originální. Jednak se podrobně věnuje morfosyntaxi a slovní zásobě němčiny svých respondentů (s výjimkou fonetiky), jednak se postupně dopátrává socioekonomického zázemí hráčů působících v německojazyčném prostředí (aniž by tyto okolnosti explicitně kategorizovala jako socioekonomické), které působí na to, do jaké míry se hráči učí německy resp. co jim umožňuje se tento jazyk neučit. Na práci je tedy nutno ocenit data, která autorka sesbírala a která jsou v nashromážděné a utříděné podobě ojedinělá. Její orientaci ve zkoumaném problému dotvrzuje i propracovaný výhled (od str. 78 dále), v němž nastiňuje další relevantní otázky pro možný budoucí výzkum.

Z analytického hlediska tak zřetelně vychází najevo, že respondenti ve své každodenní praxi identifikovali rozmanité jazykové problémy, které řešili neméně rozmanitými způsoby. Systematické učení se němčiny jako způsob řešení těchto problémů se přitom ocitá spíše na okraji, což se na první pohled nezasvěcenému člověku může zdát jako překvapivé. Jde však o cenný empiricky prokázaný závěr. V této souvislosti se nabízí otázka, do jaké míry se jedná o specifikum německojazyčných klubů nebo jestli se tato praxe analogicky objevuje např. ve fotbalových klubech na britských ostrovech, v nichž také Češi hrají. Souhlasila by autorka se závěrem, že někteří její respondenti tak jako tak očekávali, že se nebudou (muset) umět německy domluvit a že jejich každodenní praxe – potvrzující tato očekávání – vedla k tomu, že se opravdu německy naučit nemuseli?

Z jazykového hlediska je práce napsána čtivě, v určitých pasážích (především analýzy interview) dokonce stylisticky velice suverénně. Proto zarazí ne úplně řídké nedostatky zvláště gramatického nebo pravopisného rázu (výčet není úplný): rekce substantiva *Anspruch* se realizuje s předložkou *auf* (jde-li o vazby s významem *Anspruch auf etw. erheben* neboli *etw. beanspruchen*, nárokovat si něco). Věty po dvojtečce se píší velkým písmenem (např. druhý odstavec na str. 49). Někde čtenář narazí na problémy ve flexi adjektiv v přívlastku („diese südamerikanische oder afrikanische Spieler“ na str. 25) nebo na nedůsledné oddělování vedlejších vět čárkami z obou stran (poslední souvětí na str. 27 dole). Předložka *wegen* se pojí s dativem, pokud nelze genitiv na podstatném jméně nebo jeho přívlastku jednoznačně rozeznat (např. „wegen zwei oder drei Tage“ na str. 29 dole). Výjimečně, ale přece jen, se objevují nedostatky v konstrukcích s infinitivem s „zu“ (např. poslední odstavec na str. 78) nebo v odlučitelnosti předpon (na str. 81 dole u slovesa *übergehen*). Ne zcela v pořádku je na str. 49 slovosled „passieren können hätte“ v jedné vedlejší větě nebo v pozn. 42 na téže straně ve větě „der in der zweiten Liga [...] von Trainer Wollitz mehr nicht eingesetzt wurde“. Pro *krajana* se používá výraz *Landsmann*, plurál zní tedy *Landsleute* (str. 30 i jinde). Ne zcela oddělené jsou autorčiny hypotézy obecného rázu bez přímé vazby na data od úvah k datům bezprostředně vztažených. V kapitole 4. 2. 2 na str. 33 by např. v hypoteticky orientovaných otázkách bylo bývalo vhodné užít konjunktiv plusquamperfekta místo préterita, tzn. *Was alles hätte passieren müssen* atd., protože je zřejmé, že s odkazem na dotazované respondenty se příslušné obsahy neudály. Užití plusquamperfekta není v kontextovém zapojení pokaždé zcela opodstatněné, někdy skoro zavádí. Na str. 32 lze konkrétně odkázat např. na konec odstavce o K. Pitákovi (forma „aufgehört hatte“) nebo na téže straně na začátek posledního odstavce („Zwei Spieler hatten einen Kurs besucht, zwei hatten Privatunterricht“). Užití afirmativního *brauchen* a infinitivu představuje interferenci z češtiny (věty typu *potřebuje koupit to a to* se do němčiny pomocí slovesa *brauchen* nepřekládají).

Při celkovém zhodnocení práce se ovšem lze dobrat k závěru, že konkrétní cenné poznatky autorčina výzkumu přece jen převažují. Navzdory výše uvedeným kritickým připomínkám tedy práci doporučuji k obhajobě a zmíněné námitky z posudku nabízím jako východisko do diskuse.

Literatura:

Fishman, Joshua (1972): Domains and the relationship between micro- and macrosociolinguistics. In: Gumperz, John/Hymes, Dell (eds.): Directions in sociolinguistics. New York: Holt Rinehart and Winston, pp. 435-453.

V Praze 28. srpna 2011

Vít Dovalil, Ph.D.